

Biodiversiteit: ESSENTIEEL OF ONDERHANDELBAAR

Met EHS (ecologische hoofdstructuur) en Natura 2000 wil de overheid versnippering tegen te gaan door een netwerk te creëren van onderling verbonden natuurgebieden. Tegelijkertijd worden steeds meer vraagtekens gezet bij het natuurbeleid en vooral het reserveren van schaarse ruimte voor het behoud van (bijzondere) soorten en ecosystemen.

Boeren, maar ook andere bedrijven, voelen zich beperkt in hun bedrijfsvoering door eisen die voortvloeien uit aanwijzing van natuurgebieden in het kader van EHS en Natura 2000. In combinatie met het tekort aan middelen voor de EHS (2,5 miljard tot 2018) leidt dat tot pleidooien 'dat het wel een tandje minder kan.' Zowel wat betreft areaal als wat betreft als natuurdoelen.

Dilemma: Nederland heeft enorme ambities om de biodiversiteit in de wereld te behouden en te verbeteren, maar in eigen land krijgen we het niet eens voor elkaar om afspraken over de EHS en Natura 2000 na te komen. Is biodiversiteit een essentiële bestaansvoorwaarde of een belang als alle andere belangen?

V: Wat zijn de kosten en baten van een megaproject als de EHS?

Het dilemma gaat over de vraag of het huidige natuurbeleid Nederland economisch op slot zet, zoals voormalige premier Balkenende suggereerde in zijn brief aan Barosso. Of moeten we 'walk our talk' en erkennen dat behoud en verbetering van biodiversiteit essentieel zijn voor welvaart en welzijn?

Het realiseren van de EHS kost de gemeenschap jaarlijks ca 380 miljoen euro. Dat zijn de kosten van verwerving, inrichting en beheer van de natuurterreinen binnen de EHS. Daar komen investeringen bij voor het verbeteren van de milieu- en waterkwaliteit. De baten hebben ondermeer betrekking op vermeden kosten in de gezondheidszorg (geraamd op 300 miljoen per jaar) en economische baten (voor de Natura 2000 gebieden jaarlijks ca 4,5 miljard). Een grondige

kosten-batenanalyse op nationaal niveau heeft nooit plaats gevonden. Maar bovenstaande cijfers geven een indicatie dat de baten ruimschoots opwegen tegen de kosten. Dat wordt ondersteund door studies op regionaal niveau die ook aangeven dat de terugverdientijd van de investeringen relatief kort is (Geld als Water). Dit alles neemt niet weg dat op lokaal niveau en op bedrijfsniveau wel degelijk sprake kan zijn van belemmeringen in de ontwikkelingsmogelijkheden die slechts deels zijn weg te nemen met een aangepaste regelgeving.

Welke natuur

V: Het doel van de EHS en Natura 2000 is om 'de biodiversiteit' in Nederland te behouden. Maar over welke biodiversiteit praten we dan en welke doelen horen daarbij? Willen we oernatuur ('whatever that may be') of wat schaamgroen met het primaat bij de landbouw?

Bij het beantwoorden van die vraag ontkomen we niet aan de vaststelling, dat zelfs ruim voordat het laatste stukje oerbos in 1870 werd gekapt, de biodiversiteit in Nederland grotendeels gestalte kreeg door de interactie tussen mens en natuur. We hebben geen wildernis, behalve misschien wat stukken van de Waddenzee. Ook in de aangelegde wildernis van de Oostvaardersplassen gedijt de biodiversiteit alleen dankzij menselijk beheer.

Interactie

In de afgelopen 5000 jaar heeft de interactie tussen mens en natuur geleid tot een grote variatie aan zeer gevarieerde landschappen, inclusief bijbehorende ecosystemen en soortenrijkdom. Zelfs ecologische rampen, zoals de zandverstuivingen in Brabant (Loonse en Drunense Duinen) en op de Veluwe worden nu hogelijk gewaardeerd om hun ecologische rijkdom.

In de afgelopen vijftig a zestig jaar is een groot deel van die biodiversiteit echter weer verloren gegaan. Ruilverkaveling, kunstmest en prikkeldraad zorgden voor economische optimalisering van het grondgebruik, maar wel ten koste van de ecologische en landschappelijke rijkdom. Hoogteverschillen werden geëgaliseerd; de waterhuishouding werd afgestemd op de behoefte van boer en gewas en het overvloedig gebruik van nutriënten zorgde voor vermesting van bodem, grond- en oppervlaktewater. Tegelijkertijd legde urbanisatie en industriële bedrijvigheid een steeds groter beslag op het beschikbare areaal.

V: Blijft de vraag of we alle vanouds voorkomende soorten en ecosystemen willen

handhaven danwel herstellen. Of maken we ons er met een Jantje van Leiden van af door onze ambities wat betreft de zeldzame soorten en 'moeilijke' ecosystemen (bijvoorbeeld hoogvenen) op te geven?

Geloofwaardigheid

Het centrale doel van het natuurbeleid in Nederland is om duurzame condities in stand te houden voor alle in 1982 van nature in ons land voorkomende soorten. Dit sluit aan bij de hoofddoelstelling van het Biodiversiteitsverdrag en de Europese ambities om het verlies aan biodiversiteit te stoppen. Dat betekent dat Nederland ook moeilijke te handhaven ecosystemen als hoogvenen en soortenrijke vennen in een goede conditie moet houden, danwel te brengen. Maar hoe serieus zijn onze internationaal beleden ambities op het gebied van biodiversiteit als we ze bij het eerste zuchtje economische tegenwind modificeren en temporiseren? En hoe geloofwaardig zijn we tegenover een land als Brazilië als we er bij hen op aandringen om hun regenwoud in stand te houden als we er in eigen land niet in slagen onze biodiversiteit in stand te houden, zelfs niet op het lage niveau waarop het zich nu bevindt.

Combineren

V: En hoe gaan we die biodiversiteitsdoelen realiseren?

Er zijn en worden veel pogingen ondernomen om natuur te behouden danwel te herstellen in combinatie met andere activiteiten. Daarbij worden soort en intensiteit van de activiteiten zoveel mogelijk afgestemd op natuurdoelen. De golfclub Heelsumse Veld bijvoorbeeld, is afgestapt van de gladgeschoren 'fairways' en heeft – met hulp van

Natuurmonumenten het terrein ingericht zoals het er uit moet hebben gezien, voordat kunstmest het mogelijk maakte om landbouw te bedrijven op de van nature arme zandgrond. Inclusief stuifkuilen, hoog-laag gradienten en struikheide. Ondanks de aanwezigheid van golfers is het gebied inmiddels voldoende aantrekkelijk voor onder meer zandhagedissen en tapuiten. Op termijn zou de golfbaan uit kunnen groeien tot een ecologische verbindingzone tussen de Doorwerthse heide en de natte natuur langs de Nederrijn.

Extensieve veeteeld

In verschillende natuurgebieden, onder meer de Gelderse Poort, worden de halfwilde grote grazers niet aan het lot van natuurlijke regulering overgelaten, maar bejaagd. Het vlees wordt verkocht. Een vorm van extensieve veeteelt, die niet erg verschilt van het laten grazen van zoogkoeien, zoals Limousin en Charolais, in natuurgebieden. Ook zeldzame Nederlandse rassen zoals het Brandrode Rund, Witrik en Blaarkop vinden hun weg naar natuurgebieden, onder meer in de uiterwaarden bij Beuningen en in de Drunense Duinen.

V: Leuk, maar geen boer stapt erin, want economisch is het niet rendabel. Moeten economische activiteiten, die vanwege behoud en herstel van biodiversiteit niet levensvatbaar zijn, permanent gesubsidieerd worden?

Overheidssubsidie is te rechtvaardigen omdat biodiversiteit een collectief goed is. Vandaar ook dat overheidsgeld beschikbaar is voor aankoop en behoud van natuurgebieden en voor agrarisch natuurbeheer. In het verlengde daarvan lijkt het legitiem om bedrijven die beperkt

worden in hun activiteiten omdat ze naast een natuurgebied liggen, ook te compenseren voor gedeerde inkomsten.

Economie en politiek

Aan de andere kant kun je argumenteren, dat het 'playing field' voor bedrijven nooit vlak is. Agrarische bedrijven hebben te maken met verschillen in grondsoorten, in klimaat, in waterpeil, in ontsluiting etc. De aanwezigheid van een Natura 2000 gebied levert niet alleen beperkingen op, in termen van stikstofuitstoot en vernatting, maar ook nieuwe mogelijkheden.

Een bijkomend probleem is dat de collectieve middelen en de manier waarop ze worden besteed onderhevig zijn aan de dynamiek van economie en politiek. Bezuinigingen op de overheidsuitgaven leiden in veel gevallen ook tot bezuinigen op de uitgaven voor natuurbehoud en –ontwikkeling, waardoor het streven naar behoud en verbetering van biodiversiteit niet erg robuust is omdat het afhankelijk is van de waa van de dag (zie het voorstel om 2,5 miljard te bezuinigen op de aanleg van de EHS).

Economisch voordeel

V: Is het dan wel mogelijk om verdienmodellen te ontwikkelen waarbij behoud en verbetering van biodiversiteit juist bedrijfseconomisch voordeel oplevert?

Een van de mogelijkheden is het creëren van speciale afzetkanalen, inclusief 'branding' om het vlees (of andere producten) uit natuurgebieden tegen een hogere prijs in de markt te zetten. Een extreem voorbeeld is het Japanse Wagyu-rund, waarvan het vlees wordt verkocht voor een prijs van a 200 euro de kilo. Het is onwaarschijnlijk dat supermarkten of

restaurants een dergelijke prijs gaan betalen voor de Nederlandse Wittrik, maar een meerprijs op basis van een ‘appellation controlee’ zou mogelijk moeten zijn. De recente geschiedenis leert dat het wel een zaak is van lange adem en een hoog afbreukrisico.

Beheersfonds

Een andere optie is om niet producten uit het gebied, maar het gebied zelf te vermarkten, bijvoorbeeld door een apart beheersfonds in het leven te roepen. Gebruikers, zoals wandelaars en fietsers zouden daaraan kunnen doneren, maar ook bedrijven in de omgeving. Omliggende gemeenten zouden ook een deel van de toeristenbelasting of onroerendgoedbelasting in het fonds kunnen storten. Het verschil met donaties aan Natuurmonumenten of Provinciale Landschappen is dat een dergelijk fonds gekoppeld is aan een bepaald gebied, waardoor mensen er misschien meer bij betrokken zijn. En dus ook bereid zijn om wat meer geld overmaken.

Open ruimte heffing

Als je niet afhankelijk wil zijn van vrijwillige bijdragen is een ‘open ruimte heffing’ ook een optie. Daarbij wordt elke activiteit die de open ruimte aantast (wegaanleg, bebouwing, windmolens) belast met een heffing van 20 euro per vierkante meter. Bebouwen van de groene ruimte wordt daardoor minder winstgevend, waardoor gemeenten en projectontwikkelaars eerder naar alternatieven binnen de bestaande bebouwde ruimte gaan zoeken. Tegelijkertijd levert het geld op voor een – bij voorkeur regionaal – fonds om de groene kwaliteit van de ruimte te verbeteren.

V: Verkoop van producten, donaties en heffingen maken natuurgebieden misschien wat meer bestand tegen de dynamiek van economie en politiek, maar zijn ze voldoende om het verlies aan biodiversiteit en landschappelijk schoon in Nederland te keren?

Waarschijnlijk niet, omdat – ondanks de inspanningen voor de EHS – nog steeds het woord van de dichter Bloem geldt: ‘Wat is natuur nog in dit land? Een stukje bos ter grootte van een krant.’ Om de biodiversiteit verder te versterken, zullen we ook moeten zoeken naar wegen om, naast natuurgebieden ook de biodiversiteit van het boerenland te vergroten.

Agrarisch natuurbeheer

V: Uit alle onderzoeken blijkt dat agrarisch natuurbeheer vrijwel geen resultaten oplevert. Waarom zou je daar geld in stoppen?

Helemaal geen resultaat is overdreven. Sterker nog: als je natuurgebieden laat beheren door boeren, krijg je natuur die de mensen willen. Bloeiende akkerranden bijvoorbeeld maken het landschap aantrekkelijk voor wandelaars en fietsers en zijn tegelijkertijd een staande uitnodiging voor de veldleeuwerik en andere vogels van het akkerland. Mozaïekbeheer van graslanden biedt daarnaast weidevogels als grutto en Kievit de kans om hun nageslacht groot te brengen. Een mooi voorbeeld is het Eemland waar boeren en Natuurmonumenten samenwerken om de aantallen en diversiteit aan weidevogels te vergroten. Andere voorbeelden zijn bedrijfssystemen met minimale bodembewerking (low tillage) en aan graslanden, die niet alleen bestaan uit Engels raaigras, maar waarin ook ruimte is

voor klaver (stikstofbinding) en kruiden. Leuk om naar te kijken, maar tegelijkertijd krijgt het leven op en in de bodem de kans om zich te ontwikkelen.

V: Een beetje mager in het licht van de ambities?

Dat valt nog te bezien. In principe kan de biodiversiteit in Nederland toenemen, als we kiezen voor een grote variatie aan agrarische bedrijfssystemen: van natuurgebieden met extensieve begrazing tot een grondgebonden landbouw waar een zo hoog mogelijke productie wordt gerealiseerd. Waar de inkomsten uit landbouw tekortschieten, kunnen agrarische activiteiten worden gecombineerd met andere activiteiten (verbreding), zoals zorg, kinderopvang en recreatie.

Agrarische Hoofdstructuur

V: Moet je die verschillende bedrijfssystemen dan ook ruimtelijk scheiden om conflicten, zoals zich nu voordoen rond Natura 2000 gebieden, te voorkomen?

Je zou naast de EHS een Agrarische Hoofdstructuur (AHS) aan kunnen wijzen voor de hoogproductieve landbouw die concurreert op de wereldmarkt. De conflicten tussen natuurbeheer en agrarisch ondernemen kun je dan voorkomen door bufferzones aan te wijzen met daarin gemengde bedrijven waar agrarische productie wordt gecombineerd met natuurbeheer, landschapsonderhoud, zorg en recreatie.

V: Hoe zorg je ervoor dat de verschillende bedrijfssystemen ook economisch duurzaam zijn?

Kijken we naar het verdienmodel, dan moeten bedrijven in de AHS zich grotendeels zelf bedruipen. Bij Nederlandse grondprijzen betekent dat waarschijnlijk verdere schaalvergroting en/of intensivering. Alleen dat al zou een reden zijn om een aparte AHS aan te wijzen, om te voorkomen dat de schaalvergroting leidt tot nog verdere aantasting van kleinschalige landschappen. De 'natuurbedrijven' zullen voor een belangrijk deel aangewezen blijven op subsidies en donaties, waarbij gebiedsgerichte fondsen misschien tot iets minder afhankelijkheid van overheidsbijdragen leiden.

Transitie

De 'gemengde bedrijven' zullen voor het merendeel niet kunnen overleven op alleen de inkomsten uit agrarische activiteiten. Temeer omdat in 2013 het Europese landbouwbeleid en de bijbehorende inkomenssteun op de schop gaan. In plaats van de landbouwsubsidies volledig af te schaffen, zou je kunnen overwegen om ze te gebruiken voor een transitie in de richting van verbrede landbouw. Boeren die worden geconfronteerd met beperkingen zouden die periode kunnen gebruiken om nieuwe bedrijfsmodellen te ontwikkelen waarbij agrarische activiteiten worden gecombineerd met zorg, recreatie, natuurbeheer en landschapsonderhoud.

V: Dat betekent dus grootscheepse ruilverkavelingen?

Ja, daar valt niet aan te ontkomen. Agrarische ondernemers die voor de wereldmarkt willen produceren, moeten verhuizen naar gebieden binnen de Agrarische Hoofdstructuur. En boeren die

minder ambities hebben in termen van agrarische productie en meer heil zien in het leveren van maatschappelijke diensten, moeten een plek zien te vinden in de bufferzones. Waarbij de afstand tot natuurgebieden mede bepalend is voor de activiteiten die ze kunnen ondernemen. De grote vraag is of er voldoende maatschappelijk draagvlak te creëren valt om zo'n herinrichting mogelijk te maken.